

Hyenorna och det fulländade matriarkatet

Påståenden om forntida matriarkat, alltså samhällen där kvinnorna haft den egentliga makten och där allt var frid och fröjd, återkommer regelbundet i media, trots att det saknas bevis för deras existens. I djurvärlden finns det dock några exempel på matriarkat, vilka kanske ger en antydning om vad för slags medel som krävs för att upprätthålla makt – oavsett könstillhörighet.

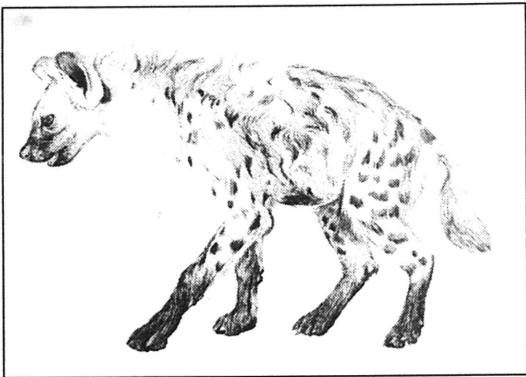
Trots frenetiska, feministiska efterforskningar i historien, etnologin och antropologin är det, oaktat rapporter om motsatsen, bara i mytologin man lyckats finna den sexualpolitiska utopi, som kallas matriarkatet.

I zoologin är läget något ljusare – elefantsamhället är hondonnerat; likaså är det damerna som bestämmer hos lemurer och ekorrar. Det stora fördömet är sjöhästhannen, som ensam ruvar ynglen i en pung på magen.

Styvfäder

I stort sett är emellertid hondonnerans förkrossande i djurriket. Vad värre är, könskampens numera klassiska skräckexempel, där lejon, gorilla och langurhannar dödar ungar som de misstänker inte är deras egna, är ett beteende som ständigt rapporteras från nya arter, senast zebra. Hos oss är styvfäderna starkt överrepresenterade vad gäller barnmisshandling. Självvisk genologisk leder ofta till dödliga konflikter mellan könsens olika fortplantningsstrategier.

Hos den fläckiga hyenan (*Crocuta crocuta*) har kampen resulterat i djurvärldens mest spektakulära matriarkat, där de totalt dominerande honorna inte bara är större och aggressivare än

Starka honor. Priset för hyenornas kvinnovälde är högt. Testosteronet gör visserligen honorna bamsiga och stridslystna, så att de helt behärskar de darrande hannarna, men det har också negativa effekter, till exempel försämrat immunförsvaret.

hannarna utan även lagt sig till med repliker av de hanliga könsorganen, som är så realistiskt utformade att de inte med blotta ögat kan skiljas från den äkta varan.

Detta är skälet till att den förtalade hyenan, till alla andra skymfliga attribut, ända sedan antiken tillvitats hermafroditism. Honhyenor har redan på fosterstadiet abnormt höga testosteronhalter, vilket inte bara leder till att de blir stora och argisinta

utan till att deras klitoris blir lika stor som en penis, komplett med förhöjd och erektionsförmåga. Det hela kompletteras med en falsk pung fylld med fettvävnad i stället för testiklar.

Hyenornas sociala liv är helt falloctriskt; till och med valpar på någon månad står med groteska penisar eller pseudopenisar av vuxet format. Hyenumgänge inleddes med orgier av "snopp"-sniffande, som antagligen har funktionen att dämpa den latenta

aggressiviteten genom att erbjuda kroppens sårbaraste punkt till rovdjursvärldens ruggigaste käkar.

De bäst studerade hyenorna – i N'Gorongoro – lever i klaner på upp till åtta djur i väl markerade territorier, som de vildsint försvarar mot andra klaner på ett sätt som faktiskt liknar krig. De äter visserligen as när så bjuds men är också fruktansvärt effektiva, flockjagande rovdjur, som under gräsliga former dödar fler bytesdjur än de lata lejonerna, vilka till stor del lever på att snylta på hyenorna.

Dödsmaskiner

Hyenor är fulländade dödsmaskiner – ett slags fyrbenta hajar – som äter allt från termiter till noshörningar. Deras besinningslösa aptit går även ut över konservburkar, bildäck och parkeringsljus.

En hyena, som fick en kraftig spark av en förföljd zebra så att tarmarna hängde ut genom bukväggen, började genast i självförtärande glupskhet snaska på sitt eget inkrom till dess den dog (mått och belåten?).

Hyenorna är naturligtvis även kannibaler och obehövade ungar blir en snabb munsbit – en hyena kan äta femton kilo – en tredjedel av sin egen kroppsvikt – i ett enda sluk.

Endast den stora, arga mamman kan förhindra att ungarna försvinner i faders gap. För att undvika att det uppväxande släktet konsumeras av sina fäder, har honorna tvingats utveckla sig till machomatriarker.

Priset är dock högt; testosteronet gör dem visserligen bamsiga och stridslystna, så att de helt behärskar de darrande hannarna men det har också en massa negativa effekter, till exempel för-

sämrat immunförsvaret (testosteron har kallats dödsormen; eunucker lever med i varje fall håret i behåll i snitt elva år längre än sina mindre lyckligt lottade bröder).

I hyenonans fall innebär det också en synnerligen olämplig förlösninganatomi. Kopulationen är ytterst intrikat; för det första skall hannen väga närmast sig honan för att därpå tränga in med sin penis i hennes – tricket är att han erigerar men inte hon. Födandet skall sedan ske genom en 1-1,5 cm vidgad "penis"-kanal.

Mycket riktigt leder denna pårs till att ungen ofta dör och inte sällan även modern, i synnerhet om hon är förstföderska. Tillräckligt många överlever dock detta stälbad för att göra hyenan till den afrikanska savannens mest framgångsrika rovdjur.

Kompromisser

Evolutionen frambringar inte fulländning och harmoni utan mer eller mindre halvdana kompromisslösningar, som hänger med så länge som de ansvariga generna lyckas kräva sig vidare ytterligare en generation.

Hyenornas nisch som sociala och opportunistiska asätare/jägare med försvarade territorier, där honor och långvägande ungar vistas i mitten, påminner en hel del om den, i vilken våra pleistocena förfäder opererade.

Antagligen är en hel del av vår avsky för hyenan grundad på det faktum, att vi är gamla konkurrenter. Ändå bör väl även slipsbärande avgrundsfeminister, som eventuellt funderar på att göra den fläckiga hyenan till totemdjur, glädja sig något åt att stendålders karlslokter inte var så urskilningslöst glupska, att moderskapsmytium även skulle innefatta födande genom hypertrofierad klitoris.

SVANTE FOLIN

Det andra bandet av planerade tre av Roland Barthes samlade verk har just kommit ut och det omfattar åren 1966 till 1973, som både var typiska och kritiska i Barthes produktion. Carl Rudbeck anmäler.

De franska bokförlagen tar väl hand om sina stora stjärnor. Nyligen gav Gallimard ut fyra väldiga volymer där man under titeln Dits et écrits samlat Michel Foucaults kortare skrifter, artiklar, förord, recensioner och intervjuer. En annan stjärna, Roland Barthes, gav ut sin böcker hos Editions du Seuil som också väl förvaltat sitt ansvar. Just nu är förlaget i färd med att publicera en samlad utgåva av Barthes verk.

Saklitteratur

Roland Barthes: Oeuvres complètes. Tome 2. 1966 – 1973. Utg. Éric Marty. Editions du Seuil. 350 francs

Det andra bandet av planerade tre av dessa Oeuvres complètes har just kommit ut och det omfattar åren 1966 till 1973 som både var typiska och kritiska i

Drömmen om berättandets grammatik

Barthes produktion. Det var under denna period han skrev sina mest utpräglade strukturalistiska texter. Systemet de la mode och S/Z kan fortfarande tjäna som mönster för vad strukturalismen som metod kan och inte kan åstadkomma.

Narratologi

I dessa verk manifesterades tydligare än annorstädes drömmen om en berättandets grammatik, en narratologi som inte har med narratthet utan med berättarteknik att göra.

I S/Z dissekteras Balzacs novell Sarrasines mening för mening; i Système de la Modes analyseras det kvinnliga klämodet såsom det beskrivs i modetningarna. Dessa böcker var två bidrag till det stora strukturalistiska projektet.

Man inbillade sig, att utifrån en modell hämtad från lingvistikens, ofta kompletterad med tankegodis inlånad från Marx och Freud, skulle man kunna formulera en ny och om inte revolutionär så åtminstone revolutionerande human- eller samhälls-

tenskap där de flesta mänskliga aktiviteter skulle kunna formellt beskrivas. Allt var språk eller modellerat på språket och väntade på att få sin grammatisk skrivning. Världen bestod av tecken och den övergripande vetenskapen måste alltså vara en teckenlära eller en semiotik.

Det skulle snart visa sig och gör det i slutet av detta de samlade skrifternas andra band att detta projekt var en illusion. Barthes erkände själv att semiotiken utmynnade i ganska magra resultat; inte ens litteraturen gick att restlöst reducera till några få språkliga regler. Den som gjorde så hamnade i en position som trivialiserade komplicerade litterära verk.

Antydd någonstans i andra hälften av boken Sade, Fourier, Loyola från 1971 och fullt tydligt i Le Plaisir du texte från 1973 är en brytningspunkt i Barthes författarskap. Försvunna är alla tankar på att förvandla studiet av litteratur till en rigorös vetenskap som skulle vara ett slags underavdelning till lingvistikens; i stället är Barthes i snabb färd med förvandla sig till en subjektiv

och programmatiskt oansvarig textnjutare som allt oftare väljer att skriva i korta, personliga fragment istället för i långa, akademiska texter.

Mellan ytterligheter

I denna volym kan man alltså iakttaga hur Barthes går från en ytterlighet till en annan; från den illusoriska drömmen om vetenskaplig objektivitet till en ohämnad subjektivitet.

Vilken som är den sanne Barthes eller den bäste är i mångt och mycket en smaksak. Den förste blev ett tag oerhört inflytelserik och då ofta med goda resultat. Strukturalismen har kunnat vara lyckad motvikt mot det psykologiserande tyckande som alltför ofta invaderat litteraturkritiken och den satte texten, litteraturens materiella substrat, i centrum.

Hos Barthes och hos kritiker som kan räknas till hans lärjungar, till exempel Tzvetan Todorov i böcker som Poétique de la prose och Gérard Genette i remarkabla essäer om Proust, har denna litteraturkritiska skola kom-

mit till resultat som har stått sig även om metodens mera himla-stormande ambitioner aldrig har förverkligats. Strukturalismen i sin bästa former är hederligt humanistisk hantverk som var och en kan lära sig och sedan tillämpa på de flesta texter, även om den visat sig vara bättre på prosa än på poesi.

Subjektiv

Den andre, senare och subjektive Barthes, däremot, har inte på långt när varit lika inflytelserik och tack och lov för det. Hans stil blev då så personlig att den inte kunde imiteras utan vidare. I själva verket hör den sene Barthes texter till en helt egen genre: ett slags personlig, fragmentarisk essäkonst som varken är skönlitteratur eller avsedd för akademiskt bruk. Han skapade en helt egen nisch som har stått tom efter hans död 1980.

Utgivaren av dessa Oeuvres complètes har ordnat texterna kronologiskt och till och med lyckats uppbringa en hittills aldrig publicerad essä. De som redan har de enskilda böckerna behöver emellertid knappast skaffa sig denna samlade utgåva som inte innehåller någon kritisk apparat eller något-som förändrar bilden av en kritiker som alltmör börjar framstå som en av seklets mest betydande.

CARL RUDBECK